ქართული სამართლის ისტორია(პირველი შუალედური)

1. რუის-ურბნისის ძეგლისწერა(კანონები)
რუის-
ურბნისის საეკლესიო კრება დავით აღმაშენებლის ინიციატივით მოწვეული იქნა 1103 წ.
რუისისა და
ურბნისის მახლობლად; დავითი მიზნად ისახავდა ეკლესიის დამორჩილებასა და სახელმწი
ფო
ხელისუფლების გაძლიერებას. კრებას თავმჯდომარეობდა კათალიკოსი იოანე, ესწრებოდნე
ნ გიორგი მონაზონი, არსენ მონაზონი და ასევე სხვა სასულიერო და საერო მოღვაწეები.
შემადგენლობა:
კ. კეკელიძის მიხედვით: 1) შესავალი, 2) კანონები, 3) სინოდიკონი.

ჯავახიშვილის: 1) შესავალი, 2) კანონები, 3) დავითის შესხმა (არსენ მონაზონის),
4) ცოცხლების მრავალჟამიერი და მიცვალებულთა საუკუნო ხსენება.

(4ნაწილი, 15 მუხლი, ასოითი დანომვრა.)

იგი შედგება 15 მუხლისგან (ჯავახიშვილი, კეკელიძე).
კანონები ეხება ეკლესიის მსახურთ, მათ დანაშაულს, რომელიც შეიძლება ჩაიდინოს როგორც ეკლესიის მსახურმა, ისე ერისკაცმაც.
ძეგლისწერა, პირველ ყოვლისა, გადაყენებულად აცხადებს უღირს მღვდელმთავრებს.

1) თანამდებობიდან გადაყენებულად ცხადდება უღირსი მღვდელმთავარი. უღირსად ითვლება ის საეკლესიო პირი რომელსაც სულისათვის ხორციარ დაუთრგუნავს. გარდა ამისა, საეკლესიო ასაკიც შესაბამისიუნდა ჰქონდეს. 2) ეპისკოპოსიუნდა იყოს არანაკლებ 35 წლის, მღვდელი-30,დიაკონი- 25, ხოლო წიგნის მკითხველი-8. ხელდასხმა ხდებოდა დაბალი თანამდებობიდან ნელ-ნელა მაღალზე. 3) ხელდასხმა და ეკლესიის კურთხევა უნდა ჩატარდეს გიორგი მთაწმინდელის განწესების მიხედვით. 4) ძეგლისწერა კრძალავს ხელდასხმას ქრთამით, ან ძღვენით. 5) საეკლესიო ქონება, საეკლესიო ჭურჭელი, ნაყიდი ან შემოწირული მხოლოდ თავისიდანიშნულებისამებრ უნდა იხმარებოდეს. 6) ქორწინება,მონათვლა, მონაზვნად განწესება ხდებოდა ეკლესიის მიერ განსაზღვრულიწესითდა მისი დარღვევა აკრძალულიიყო. ძეგლისწერაშინახსენებია პირველი და მეორე ქორწინება. როგორც ჩანს, მესამე და მეოთხე ქორწინებას ის არ იცნობდა. 7) დაქორწინებისთვის განსაზღვრული იყო ასაკი. ქალი უნდა ყოფილიყო არანაკლებ12 წლის. 8) კათალიკოსსადა ეპისკოპოსთაგან უნდა შეირჩნენ ეკლესიის ისეთი მსახურნი, რომლებიც გათვითცნობიერებულნი არიან საქრისტიანოს წესებში. 9) ძეგლის მიხედვითმოძღვართა სიმრავლე მონასტერში განხეთქილებას შემოიღებს, ამიტომ მოძღვართარიცხვი უნდა განისაზღვროს. დიდ მონასტერშიდასაშვებია 2, ხოლო პატარაში ერთიც საკმარისია. 10) ეკლესია კრძალავს ერისკაცთა მიერმონასტერში ვაჭრობას. მონასტერისამლოცველოა და ერისკაცთა შეკრება დაუშვებელია. 11) ძეგლისწერაში განმარტებულია თუსად და ვის მიერ უნდა სრულდებოდესცოცხალთა და მიცვალებულთა ლოცვა და ჟამის წირვა. 12) სომეხნი სარწმუნოებით მწვალებელნი არიანდა თუ ისინი ქრისტიანობას მიიღებენ ისეთივე წესით უნდა მიიღოს ის ეკლესიამ როგორც იღებენ წარმართს. 13) კრძალავს მართმადიდებლისა და

წარმართის ქორწინებას. 14) კრძალავს წარმომადგენლობითქორწინებას. როდესაც მეუღლეარ იმყოფება ადგილზე და ცოლ-ქმრის ერთად შეყრა ვერ ხერხდება, მაშინ გვირგვინის კურთხევისდროს საქმროს მაგიერმისი წარმომადგენელი უნდა იყოს. 15) ეხება ისეთ დანაშაულს, როგორიცაა სოდომურიდანაშაული, არაბუნებრივი სქესობრივიკავშირი,მამათმავლობა.

2. კათალიკოსთა სამართალი(კანონები)

კათალიკოსთა სამართალი შედგენილია 1543-1549 წწ.
ძეგლი შედგენილია ქართლის კათალიკოსის მალაქიასა დ აფხაზეთის კათალიკოსის მიერ. ამასთანავე, კათალიკოსებთან ერთად, როგორც ეს ძეგლის შესავალშია აღნიშნული, შეკრებილნი ყოფილან, "ყოველნი ებისკოპოზნი აფხაზეთისანი".
მასი მოქმედების არეალი დასავლეთ საქართველოთი შემოიფარგლება, მაგრამ რადგან კრებაში გურიის ეპისკოპოსი არ მონაწილეობდა, გურიაში ეს სამართალი არ მოქმედებდა.

ძეგლი შედგება შესავლის, 23 მუხლისა და ხელრთვისაგან.
masSi mocemulia iseTi danaSaulebi, rogoricaa: tyvis gayidva, mkvleloba, eklesiis gatexa da gaqurdva, saeklesio danaSaulebi, mefis Ralati da sxva.
1. ramanc kacman kaci gayidos, anu didman, anu
Tavadman, anu aznaurman da an glexman, wmidaTa
krebulTagan SeCuenebul iyos da ganxdili.
rasac kacs marTliT gankiTxviTa da gamoZiebiTa
kacis syidva gamoaCndes, Tu is kaci daixsnas da
moiyuanos, missa saydarsa da episkoposs
dauurvos, ra erTic Zal-edvas, damklebis

ufalsaca dauurvos.
da Tu ver moiyuanos, vin ginda vin iyos,
TavadisSvili unda aznaurSvili, unda glexi,
maSinc veram saqmem ver ixsnas, ukanonodca ars,
_ Zelsa mieces.
da vinc qrTami aiRos da ar CamoarCos,
SeCuenebul iyos wmidaTakrebulTagan...

2. vinc eklesia gatexos da xati ganZarcos
ukanonod, Zelsa mieces.
3. vinca eklesias Sigan Sevides da saqoneli
gamoitanos, eklesiasa misi saqoneli miezRos
da kaci daSavdes.
4. vinca Zma moklas anu mama, xeli moekveTos da
mamulisagan ganvardes.
5. vinca ubralo kaci moklas anu mgzavri, anu
mcveli risame qurdobiT, ganipatiJos.
6. vinca qurdoba qnas, rarigadac pirvelad wesi
yofiliyos, isre gardaaxdevinon.

7. romelic episkopozi missa saydarsa ganeSoros
Tvinier oci dRisa, Tu ar patronisa mizezisa

da saqmisaTvis da anu samwysos Sigan
siarulisagan Tavi xelT ara hqondes da anu
avad ar iyos, anu missa samwysosa Sigan
qorebiskopozsa gauwyuetlad ar aroninebdes
da sjulis saqmesa da mRdel-monoznis saqmes
da missa samwysosa eklesiebis saqmesa marTlad
ar mwysobdes, ara marTebdes da ar amagrebdes,
raca Zal-edvas, mis saydars ar aSenebdes da ar
kazmevdes, anu saydris mamuls ar amagrebdes,

da romelmanca ebiskopozman, raca sjulisa
kanonsa Sigan ar eweros, imas gareT anu
uxvedrobisa da svinaobisa saqmesa zeda neba
darTos da anu sakanono aarTvas; _ SeCuenebul
iyos wmidaTa krebulTagan... da misisa
saydrisagan eqsoria iqmnas.

8. romelmanca ebiskopozman diakoni da mRdeli
asre akurTxos, rome marTalze ar ganikiTxos
da anu daviTnisa... kiTxva ar SeeZlos, da anu
umoZRuro iyos da moZRuari ar ganikiTxos,
SeCuenebuli iyos.

9. romelmanca ebiskopozman sxvis ebiskopozisa
Seundobelsa Sendoba misces, anu diakoni da
mRdeli ukurTxos, SeCuenebuli iyos.

10. romlisac ebiskopozis samwysos Sigan ese
iqnebodes, umRdlod da, Tu Rone ar iyos,
umTavardiakunod, eris kacis xeliTa anu
ziareba gaegzavnos da anu eziaros, xucesi
wirvisagan daayenos.

11. romelman ebiskopozman missa samwysosa Sina
ese ikadros da ar moikiTxos, SeCuenebuli iyos.

12. romlisac ebiskopozisa qorebiskopozi
soflis soflamdis da eklesiis eklesiamdis
ar mividodes da im eklesiis Sesavalsa kacebsa
ar Sehyrides, uqmobasa, naTesaobasa, avgzisobasa,
svinaobasa, marxvis Wamasa marTliT saqmiT ar
gamoikiTxvides da ar marTebdes, SeCuenebul
iyos.

13. romelica, anu didi, anu Tavadi, anu aznauri,
anu glexi, ebiskopozsa winaaRudges da
marTliTa samarTliTa da gankiTxviT
qorebiskopozs sarjulo ar moakiTxvinos,
SeCuenebul iyos.

14. vincavin ebiskopozsa da missa qorebiskopozTa
winaaRmdegoba hkadros, marTliTa gankiTxviTa
da gamoZiebiT rjuli ara mohkiTxos patronman,
mefeman misad sisxlad da Secodebad
moikiTxos.

15. romelica ebiskopozi, didi anu mcire,
kaTalikozsa samRTosa da sasjulosa saqmezeda
anu saydrisa, anu sjulis saqme rame daeSaos,
marTliTa gankiTxviTa da gamowulilviTa raca
kaTalikozman swuarTos, ewuarTos da marTalsa
weszeda dadges, ara da ar gaugonos da arca
iwuarTos, wirvisagan ganikveTos da mefem
saydrisagan eqsoria qmnas.
16. visac patronis mefis Ralati gamoaCndes, anu
didsa, anu Tavadsa, anu aznaursa, anu visac,
marTliT gankiTxviT da gamowulilviTa...
sikvdiliT ganipatiJos.
17. vinc kaTalikozsa da ebiskopozsa aginos da
upatiuroba hkadros, rarigadac sjulis
kanonSi eweros, imrigad ganipatiJos.
18. romelmanca ebiskopopzman uRirsi mRdeli anu
diakoni akurTxos, da anu icodes misi
uRirsoba... da anu qrTami aarTvas,
SeCuenebulica aris, viTarca svimon mogvi.
19. romelmanc kacis msyidveli da
eklesiis mtexeli, marTali mrudad
gamoikulios da mrudi ganamarTlos,
SeCuenebuli iyos.
20. vincavin, didman anu mcireman, saydarsa
da monastersa mamuli gamoaxuas, anu
sofeli, anu venaxi, anu miwa da agari,
vincavin iyos, didi da mcire,
SeCuenebuli iyos.
21. mocemuli kanonebis
SemsrulebelTaTvis gaTvaliswinebulia
locvakurTxeva, xolo damrRvevTaTvis ki
wyevla-krulva.
22. vinca anu didman, anu Tavadman, anu
aznaurman, anu glexman, rZali SeirTos,
SeCuenebulimc aris RvTisagan...
kacica da dedakacica gaRma-gamoRma
dakiron, da mkiravni Cuengan dalocvil
da kurTxeulni iyon.
22-e muxls mosdevs xelrTva.
me, afxazeTis kaTalikozi [evdemon], kanoniTa vamtkiceb.
me, quTaTel mitropoliti sÂmion, kanoniTa vamtkiceb.
me, genaTel mTavar-ebiskopozi antoni, kanoniTa vamtkiceb.
me, mama Wyondideli, kanoniTa vamtkiceb.
me, bediel mitropoliti, kanoniTa vamtkiceb.
me, moquel mTavar-ebiskopozi kanoniTa vamtkiceb.
me, drandel mitrapoliti fili pe, kanoniTa vamtkiceb.
me, cagerel mamaT-mTavari kozman, kanoniTa vamtkiceb.
me, xonel mTavar-ebiskopozi zaqaria, kanoniTa vamtkiceb.
me, nikorwmindeli ebiskopozi iovakim, kanoniTa vamtkiceb.
me, CiSel mamaT-mTavari kÂrile, kanoniTa vamtkiceb.
23. romelman ubralod coli

daagdos, SeCuenebulimca
aris wmidaTa mociqulTagan
da sikvdiliTa gani patiJos.

ძეგლის შედგენის მიზეზი იყო დას. საქ–ოში შექმნილი განსაკუთრებული მდგომარეობა, რის გამოც საჭიროდ უცვნიათ საგანგებო ზომების მიღება და შეუდგენიათ კანონები.

მასში მოცემულია ისეთი დანაშაულები, როგორიცაა: ტყვის გაყიდვა, მკვლელობა, ეკლესიის გატეხა დაგაქურდვა, საეკლესიო დანაშაულები, მეფის ღალატი და სხვა.

21–ე მუხლსა და ხელრთვას შორის ჩასმულია 22–ე მუხლი, რომელიც რძლის ცოლად შერთვას ეხება, მას მოსდევს ხელრთვა, ხელრთვის მერე კი დამატებულია 23–ე მუხლი ცოლის დაგდების შესახებ.

3. ხელმწიფის კარის გარიგება
სახელმწიფო სამართლის ძეგლი, შედგენილია XIV ს–ში, XVIII საუკუნის ხელნაწერი იპოვა და ხელმწიფის კარის გარიგება დაღუპვას გადაარჩინა ექვთიმე თაყაიშვილმა. ძეგლი დას. საქ–ოში უნდა იყოს შედგენილი.
ძეგლი ნაკლული და ძნელად გასაგებია. ძეგლის მიხედვით, მეფე საერო და საეკლესიო ხელისუფლების მეთაურია.

ძეგლი შეიცავს ცნობებს დარბაზობისა და პურობის, აგრეთვე ვაზირობის, მეფისა და მოხელ ეთაუფლებამოვალეობათა შესახებ. იგი შეიცავს ცნობებს მოძღვართ–მოძღვარის შესახებ, რომელიც, სავარაუდოდ, გელათის აკადემიის რექტორი იყო.

სავაზირო შედგებოდა 6 ვეზირისაგან: მწიგნობართუხუცესი–ჭყონდიდელი, ამირსპასალარი, მანდატურთუხუცესი, მეჭურჭლეთუხუცესი, ათაბაგი და მსახურთუხუცესი.

ძეგლის მიხედვით მეფის ხელისუფლება შეუზღუდავია, სინამდვილეში მეფე სახელმწიფოს განაგებდა მსხვილ ფეოდალებთან შეთანხმებით.

Zegli dasavleT saqarTveloSi unda iyos Sedgenili, amaze miuTiTebs is garemoeba, rom aRmosavleT saqarTvelo `imier~ saqarTvelod moixsenieba. e. TayaiSvilis azriT _ avtori usaTuod kariskacia, mas pirdapiri damokidebuleba aqvs mefesTan, is moxelea da zogjer aRmasrulebelic. amdenad is aRgviwers umTavresad im wyobilebas, romelic arsebobda mis dros. Zeglis Semdgenels eWvsgareSea xelT qonia winandeli karis garigeba, SesaZloa ramdenime sxvadasxva avtorisac. aseve is sargeblobda istoriuli sabuTebiT, matianeebiT da nametnavad `qarTlis cxovrebiT~.Zeglis ena lakonuria, azri yovelTvis mokledaa moWrili. igi muxlebad dayofili ara yofila. es Zegli oficialuri xasiaTisa da kanonmdeblobis Sedegi ar aris, aramed moqmedi saxelmwifo samarTlisa da wesis aRnusxvaa. Zegli Seicavs cnobebs darbazobisa da purobis, agreTve vazirobis, mefisa da moxeleTa ufleba- movaleobaTa Sesaxeb. cnobebi daulagebeli, areuli da naklulia. e. TayaiSvilis angariSiT sul unda yofiliyo 12 rveuli, Tu boloSi mxolod erT rveuls miviCnevT naklulad, amaTgan dakargulia: 1, 6, 8, 10, 12; srulia: 2, 4, 7, 9; naklulia: 3, 5, 11.

4. დასტურლამალი
სახელმწიფო სამართლის ძეგლი, შედგენილია 1707–1709 წლებში, ვახტანგ ბატონიშვილის მიერ, როცა ის ქართლს ბიძის (გიორგი XI) მაგიერ განაგებდა.

დასტურლამალი არის სასახლის განაწესი, ასევე ძეგლში მოცემული მეფის ხელისუფლებისა და მმართველობის ცენტრალური და ადგილობრივი ორგანოების დახასიათება და ფუნქციები.

დახასიათებულია ცენტრალური და ადგილობრივი თანამდებობის პირები, როგორიცაა: სახ ლთუხუცესი, მოურავი, მელიქი, მამასახლისი და სხვა; ისეთი უწყებები, როგორიცაა: სამეუ რნეო, საპოლიციო, სასამართლო, სამონადირეო, სამეჯინიბო, მეფის დაცვის და სხვა.

დასტურლამალი მოქმედებდა ქართლის სამეფოში მისი შედგენის პერიოდიდან 1801 წლამდ ე ანუ ქართლ-კახეთის რუსეთთან შეერთებამდე. არ მოქმედებდა ოსმალეთ–ირანის ოკუპაციის პერიოდში (1724–1744)

დასტურლამალის შემადგენლობაში შედის:
1) როსტომ მეფის მურდრის გარიგება და ყარაის კონის განაწესი
2) გიორგი XI-ის სადედოფლო დასტურლამალი და ყაიყულის შესახებ გარიგება
3) ლევან მეფის მდივანბეგის გარიგება და ბოქაულთუხუცესის სარგო
4) მურდრის განაწესი.

5. ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის ფრაგმენტი
ბაგრატ კურაპალატის სამართლის წიგნის ფრაგმენტი ბექა-
აღბუღას სამართლის წიგნში 98 მუხლის შემდგომაამოთავსებული და განეკუთვნება:
ივ. ჯავახიშვილის აზრით _ აღბუღას სამართლის წიგნის 99_103 მუხლები და შეიძლება მეტ
იც. ი. დოლიძესაზრით _ აღბუღას სამართლის წიგნის 99_160 მუხლები.

ივ. ჯავახიშვილის აზრით ეს სამართლის წიგნი ეკუთვნის ბაგრატ III-
ს, ი. დოლიძის აზრით კი ბაგრატ მე–4–ს.

Zeglis Sesavali `saxeliTa RmrTisaÁTa daiwyebis saRmrToÁsa gaCenili da gasaCeneli, pirvelad daviTian bagrat kurapalatisa da aRmaSenebelTa mefeT-mefeTa bZanebiTa da merme ebiskoposTa, didebulTa da aznaurTa da WkuianTa kacTa mefeTa winaSe erTbamad gaCenili gangebiTa RmrTisaÁTa~.

6. ბექა აღბუღას სამართალი
შედგენილია ბექა მანდატურთუხუცესის და აღბუღა ათაბაგის მიერ. ძეგლი სამოქმედოდ სამ ცხე-საათაბაგოსთვისაა განკუთვნილი. შედგენილია 1381–86 წწ.

შესავალი– აღბუღას, 1–65 მუხლები – ბექას, 66–98 მუხლები – აღბუღას.

ბაგრატ კურაპალატი – 99–103 მუხლები (ივ. ჯავახიშვილი)
99–160 მუხლები (ი. დოლიძე)
კანონიკური მუხლები 161–170, დანართი – 171–175 მუხლები.
Zegli samoqmedod samcxe-saaTabagosTvisaa gankuTvnili. 1672 wlis xelnawerSi, romelic uZvelesia, Zegli 98 muxlisagan Sedgeba da mas ewodeba _ `wigni samarTlisa kacTa Secodebisa yovelive~.

ყველაზე ძველი ხელნაწერი 1672 წლის.

წიგნი ეხება უმეტესად სისხლის სამართლებრივ ნორმებს (მკვლელობა, დაჭრა, მეკობრეობა, მექრთამეობა, ცილისწამება და სხვა); სამოქალაქო სამართლებრივ ნორმებს – საკუთრების უფლება, გირავნობა, სესხი, ნასყიდობა, ჩუქება, საოჯახო სამართალი, მემკვიდრეობა და ა.შ; სამოსამართლო სამართლის საკითხებს.

ნახსენებია სამცხე–საათაბაგოს უმაღლესი საერო თანამდებობის პირი – ათაბაგი და საეკლესიო– მაწყვერელი.

Zeglis sistema • danaSaulebi • samoqalaqo samarTlis institutebi • sasamarTlo wyobileba da sasamarTlo warmoeba
beqa aRbuRas samarTali (danaSaulebi) • mkvleloba_1, 4, 7, 15-17, 22, 36, 38, 96-97-e muxlebi. • sxeulis dazianeba_5-6, 8, 18. • Seuracxyofa_18-21. • ciliswameba_40, 50, 86. • sqesobrivi danaSauli_23, 26, 41. • qalis motaceba_24, 27, 39, 41, 46-47. • colis an qmris dagdeba_29-30, 32, 46 • gaZarcva_12-14, 17, 19, 25, 33, 35, 37, 47,80, 97. • qurdoba_62-63, 65-66, 92. • meqrTameoba_90. • Ralati_33, 40, 59. • TviTneboba_18, 74, 80.

7. გიორგი ბრწყინვალეს ძეგლის დადება
შედგენილია 1334/35 წწ.

მეფე გიორგიმ პირადად შემოიარა მთიულეთი, ჩამოიყვანა იქიდან წარმომადგენლები თბილისში, მოიწვია დარბაზი და შეადგინა სამართლის წიგნი.

ძეგლი შედგება შესავლისა და 45 მუხლისაგან, მასში ძირითადად მოცემულია სისხლის სამა რთლის და ასევესამოქალაქო სამართლის ნორმები. ძეგლი მოქმედებდა აღმოსავლეთ საქართ ველოს მთიანეთში.

მასში ჩამოთვლილი შემდეგი დანაშაულები:
1) მკვლელობა
2) სამხედრო ვალდებულებისთვის თავის არიდება
3) ცოლის გაშვება და მოტაცება
4) ციხის დაქცევა
5) თავდასხმა
6) უარზანგობა
7) დაჭრა და ასოთ მიღება
8) ასაბიას მოკვლა ან დაჭრა
9) ამიერთ და იმიერთ ხევის ერთმანეთთან სამტროდ მიდგომა
10) მეკობრეობა

11) ვალი და პროცენტი
12) გაყრა
13) ზეითალმანი ქონება
14) მოხუცი მამისა და შვილების ურთიერთობა

შურისძიება შეზღუდულია, მაგრამ აკრძალული არ არის. სასჯელის სახეებია გაძევება და გაპარსვა. კანონმდებელი იხილავს დანაშაულში თანამონაწილეობის საკითხს.

Zeglis SesavalSi saubaria Zeglis Sedgenis mizezebzec: `gavigoneT, romel didi usamarTlo da mZlavrebul qmniliyo erTmaneTsa zeda, da sisxlis msubuqobisaTÂs advil Cnda erTmaneTis Ralatad dasxma da daqceva cixeTa, sikvdili, colis wagura da ubralod dagdeba, da mravalferi ulusoba da yol samarTali aRar iyo-Ra~.

8. ბატონიშვილი ვახტანგის სამართლის წიგნი
ვახტანგის სამართლის წიგნთა კრებული

შედგება:
1) შესავალი, 2) ზანდუკი, 3) ებრაული (მოსეს) სამართალი, 4) ბერძნული სამართალი, 5) სომხური სამართალი, 6) კათალიკოსთა სამართალი, 7) გიორგი V-ის ძეგლისდება, 8) აღბუღას სამართალი, 9) ვახტანგის სამართლის წიგნი.

ზანდუკი – საძიებელი, განკუთვნილი იყო მოსამართლისთვის, რათა ადვილად მოეძებნა საჭირო მუხლი

- **ვახტანგის სამართლის წიგნი**

შედგენილია 1704–1709 წლებში ვახტანგის ჯანიშინობის დროს. მისი ძირითადი წყარო ჩვეულებითი სამართალია.
სულ შედგგება 270 მუხლისგან. 205–მდე საკითხები დალაგებულია გარკვეული პრინციპით. 204–ე მუხლს მოსდევს ბოლოსიტყვაობა.

batoniSvili vaxtanis janiSinobis periodSi (1703-1709ww) Sedgenili iqna samarTlis wignTa krebuli, romelsac vuwodebT `vaxtang VI samarTlis wignTa krebuls.
krebuli Sedgeba 9 nawilisagan maT Soris 7 samarTlis Zeglisagan: • zanduki; • Sesavali; • ebrauli anu moses samarTali; • berZnuli samarTali; • somxuri samarTali; • kaTalikosTa samarTali; • giorgi V Zeglisdadeba; • aRbuRas samarTali; • batoniSvili vaxtangis samarTlis wigni.
vaxtang VI-is samarTlis wignTa krebuli iwyeba `zandukiT~. `zanduks~, igive saZiebels, praqtikuli daniSnuleba hqonda. igi mosamarTleTaTvis iyo gankuTvnili, raTa maT advilad moeZebnaT saWiro muxli. `zanduki~ Sedgeba 985 punqtisagan. ganirCeva sami xelwera, romelTagan erTi, zandukis Semdgenels solomon maRalaZes ekuTvnis; meore _ romliTac Sesworebebi da zogierTi cvlilebebia Setanili, mecnierTa varaudiT vaxtang VI-s ekuTvnis; mesame xelweris avtori ki ucnobia.
Tavdapirvelad SesavalSi saubaria qarTlis mefe giorgi XI-ze da batoniSvil vaxtangze; Semdeg naTqvamia, rom batoniSvilma vaxtangma _ `igula da igulismodgina da Semokriba yovelni wignni samarTlisani, romelni JamTa viTarebiTa TviToeulad mimodabneul iyo sxvaTa samefoTa, gina Tu qarTlsa Sina. ese yoveli moiZia, ipova da moiSova, mravliTa iZulebiTa da friadiTa SromiTa moiRo~. amis Semdgom CamoTvlilia samarTlis Zeglebi da mosdevs msjeloba axali samarTlis wignis saWiroebis Taobaze.

Zeglis sistema _ Sesavali da 270 muxli. • 205-e muxlamde eqvemdebareba garkveul sistemas; ⎫ bolosityvaoba 204-e muxlis Semdeg; • 205-e muxlidan muxlebis dalageba arasistemuria.
mefesTan erTad Zeglis Semdgenlebi: • qarTlis kaTalikosi domenti • mTavarepiskoposi grigoli • sxva mitropolit-episkopos-winamZRvrebi • muxranis batoni erekle • aragvis erisTavi giorgi • qsnis erisTavi

daviTi • amilaxori avTandili • mdivanbegi erasti • sxva darbazis erni • WkuaTmyofeli da moxucebulni kacni.

- **ებრაული (მოსეს) სამართლის ქართული ვერსია**

ებრაული სამართლის ქართული ვერსია ვახტანგ VI-
ის სწავლულ კაცთა კომისიას ბიბლიიდან, კერძოდ ძველიაღთქმის მეხუთე წიგნიდან _ მეორ
ე რჯულიდან გადმოუღია.

მეორე რჯული 34 თავისაგან შედგება, ხოლო თითოეული თავი კი რამდენიმე ათეული მუხ
ლისაგან. კომისიასამოუკრებია ის ნორმები, რომლებიც საქართველოსათვის იყო გამოსადეგი
. ებრაული სამართლის ქართულივერსია 52 მუხლისაგან შედგება.

შესული იყო სისხლის სამართლის მუხლები, ბრალის საკითხები, სამოქალაქო სამართლის მუხლები, საოჯახო–საქორწინო მუხლები და სხვა. მკაცრად და კატეგორიულადაა დასმული საკითხი რჯულის დაცვაზე. მრავალი მუხლი ეძღვნელა სარწმუნოებისა და რელიგიური რიტუალების დაცვასა და აღსარებას.

მოსეს სამართალი არის რელიგიურ და ეთიკურ ნორმათა ერთობლიობა.

- **ბერძნული სამართლის ქართული ვერსია**

ბერძნული სამართალი წარმოადგენს მათე ვლასტარის სინტაგმის შემოკლებულ რედაქციას, რომელიცშიგადაშიგ შევსებულია კონსტანტინე არმენოპულოს სამართლის წიგნიდან და სხვ
ა წყაროებიდან. ქართულიტექსტი წარმოადგენს ბერძნული ტექსტის გამოკრებილ, თავისუფ
ალ თარგმანს. ძეგლი შედგება 418 მუხლისაგან.

მათე ვლასტარი იყო სასულიერო პირი, მან შეადგინა 1335 წელს ანბანური წესით დალაგებუ
ლი სინტაგმა, რომელიც საეკლესიო კრებათა დადგენილებებსა და საერო შინაარსის კანონებ
ს შეიცავდა.
კონსტანტინე არმენოპულო იყო ბიზანტიელი იურისტი, მან 1345 წელს შეადგინა სამართლის წიგნი, რომელიცწარმოადგენს პროხეირონის (IX ს.) შემოკლებულ რედაქციას.

- **სომხური სამართლის ქართული ვერსია**

ძეგლი შედგება შესავლისა და 431 მუხლისაგან, რომელშიც პირველი 150 მუხლი არის სირი
ულ-რომაულისამართალი, 151-402 მმ-ბი არის მხითარ გოშის სამართლის წიგნი, ხოლო 403-431 მმ-ბი სხვა მუხლებისგამეორებაა. სომხური სამართალი ვახტანგ VI-
ს ეჩმიაძინიდან ჩამოუტანინებია.
სირიულ-რომაული სამართალი შედგენილია ბიზანტიაში V ს-
ის დამლევს. სომხურად თარგმნილია XII ს-ში.

მხითარ ჯოში იყო ვარდაპეტი, ანუ საეკლესიო სჯულის სპეციალისტი. ის იყო მონაზონი.
მხითარ გოშის სამართლის ქართული ვერსია წარმოადგენს სომხური დედნის შემოკლებულ და ალაგ-ალაგდამახინჯებულ თარგმანს.
სამართლის წიგნის წერა მხითარ გოშს 1184 წელს დაუწყია, იგი ამ წიგნს მთელი დარჩენილი სიცოცხლისგანმავლობაში ე.ი. 1213 წლამდე წერდა.

ძეგლის წყაროებია: ბიბლია, სახარება, მოციქულთა კანონები, მსოფლიო და ადგილობრივ სა ეკლესიო კრებათადადგენილებები, სასამართლო პრაქტიკა, ჩვეულებითი სამართალი და სხვ ა.

9. დარბაზი და სავაზირო გაერთიანებულ საქართველოში
სახ–ოს განაგებს მეფე, უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო – დარბაზი, უმაღლესი აღმასრულებელი – სავაზირო.

- **დარბაზი:**

დარბაზობა იმართებოდა დიდი და მცირე წესით
დიდი სხდომა – საზეიმო, მცირე სხდომა – საქმიანი
დარბაზის შემადგენლობა: ერისთავთ–ერისთავები, ერისთავები, უმაღლესი სამღვდელოების წარმომადგენლები, და სხვა უმაღლესი საერო პირები.

ფუნქციები:
• საკანონმდებლო;
• მართლმსაჯულების;
• ომისა და ზავის გამოცხადების საკითხი;
• დიდ ხელისუფალთა არჩევა-დანიშვნის საკითხი;
• დარბაზობა სტუმრად თუ დახმარების სათხოვნელად მოსულ მეფე-მბრძანებლების, ან მათგანწარმოვლენილი დესპანების მისაღებად;
• დიდი დღესასწაულების დროს (გამეფების, გამარჯვებული ლაშქრის შინ დაბრუნების ან სა ეკლესიო).

დარბაზის ყოველ წევრს თავისი ადგილი ჰქონდა მიჩენილი და მისი გამოცვლა არ შეიძლებოდა, რადგან ადგილები უფროს–უმცროსობით ნაწილდებოდა.

darbazis Semadgenloba opizis sigelis mixedviT _ Sevkriben karsa darbazisa Cuenisasa mRvdelT-moZRuarni, erisTavT- erisTavni, erisTavni da yovelTa xevTa zemoTa da quemoTa aznaurni, mecnierni sabWoTa saqmeTani da davsxeniT winaSe Cuensa.
darbazoba SeiZleboda gamarTuliyo didi da mcire wesiT; funqciebi: • sakanonmdeblo; • marTlmsajulebis; • omisa da zavis gamocxadebis sakiTxi; • did xelisufalTa arCeva-daniSvnis sakiTxi; • darbazoba stumrad Tu daxmarebis saTxovnelad mosul mefe-mbrZaneblebis, an maTgan warmovlenili despanebis misaRebad; • didi dResaswaulebis dros (gamefebis, gamarjvebuli laSqris Sin dabrunebis an saeklesio).

- **სავაზირო**

სავაზიროს შემადგენლობა
• მწიგნობართუხუცესი-
ჭყონდიდელი _ სავაზიროს სხდომებს თავმჯდომარეობს, თუ მეფე არ ესწრება.
• ათაბაგი
• ამირსპასალარი
• მანდატურთუხუცესი
• მეჭურჭლეთუხუცესი

• მსახურთუხუცესი

savaziros saTaTbiro xmis uflebiT eswrebodnen aseve: • amilaxori _ amirspasalaris moadgile; • sawolis mwignobari _ mwignobarTuxuces- Wyondidelis moadgile, sxdomis mdivani; • amirejibi _ mandaturTuxucesis moadgile. meabjreTuxucesi, ganmgeTuxucesi, saWurWlis nacvali, mestumre, zardaxnis mwignobari da sxva xelisufalni vazirobis dros gareT icdidnen, rom saWiroebis SemTxvevaSi savaziros gankarguleba saswrafod SeesrulebinaT.

10. სამთა ვაზირთა ჯგუფი

სამთა ვაზირთა ჯგუფი: ათაბაგი, ამირსპასალარი, მანდატურთუხუცესი;

○ ათაბაგი

ეს თანამდებობა არ არსებობდა 1212 წლამდე. აღმოსავლეთის ქვეყნებში ათაბაგი უფლისწულის აღმზრდელის ფუნქციას ასრულებდა.
იგი პატივით მწიგნობართუხუცესზე დაბლა დგას თუმცა სხვებზე დაწინაურებულია.

○ ამირსპასალარი

ამირსპასალარი სამხედრო უწყების ხელმძღვანელია. როცა მეფე ომში მონაწილეობას არ იღებდა, ჯარის მთავარსარდლობა ამირსპასალარს ევალებოდა. მას მთელი ჯარი ემორჩილებოდა. ევალებოდა ლაშქრობის გეგმის შედგენა.
მისი ქვემდებარე ჯარი შედგებოდა: სამეფო სპა, ყივჩაღდა ჯარი, კავკასიის მთიელთა და სხვა ყმადნაფიც ქვეყნებიდან "სამსახურში" გამოყვანილი ჯარი, მონა–სპა (მეფის პირადი მცველი ჯარი).

მას ექვემდებარებოდნენ: ამილახორი (ამირსპასალარის მოადგილე, უთანაბრდებოდა მეჭურჭლეთუხუცესსა და მსახურთუხუცესს, სარგებლობდა სათათბირო ხმის უფლებით), მეაბჯრეთუხუცესი და ზარდახანის უფროსი (მათ ხელში იყო სამეფო აბჯარ–იარაღის საწყობი, ემორჩილებოდნენ ამილახორს), აჩუხჩი (სავარაუდოდ, მეფის დაცვის უფროსი), ამირჩქარი, მერემეთუხუცესი (ჩაბარებული ჰქონდა სარემო).

მის გარეშე მეფეს არ შეეძლო მიწის გაცემა.

○ მანდატურთუხეცესი

მას ემორჩილებოდნენ მანდატურები. ისინი სხვადასხვა ფუნქციას ასრულებდნენ. გვევლინებიან მეფის მცველების როლში, სავაზიროს სხდომის დროს ისინი წესრიგს იცავენ. ზოგჯერ ხელმძღვანელობდნენ მეფის ვენახების სამუშაოებს. საპატიო კაცს მიყვებოდნენ შორეულ მოგზაურობაში.
მანდატურთუხუცესის მითითებით სრულდებოდა დარბაზობის განაწესი. ის ატარებდა ოქროს არგანს.
მანდატურთუხუცესის დაქვემდებარებაში იყვნენ: ამირეჯიბი (მისი მოადგილე, მეფესთან ნებისმიერ დროს შეეძლო შესვლა).
ამირეჯიბის დაქვემდებარებაში: ეჯიბი (კარისკაცი), მესტუმრე (მოციქულთა დახვედრა, მეძღვნეთა დასაჩუქრება–დაპურება), განმგეთუხუცესი (ამირეჯიბისა და ამილახორის ქვემოთ

იდგა, სავაზიროში მხოლოდ მაშინ შედიოდა, თუ მეფე ან ვაზირები უხმობდნენ. მისი ქვეშევრდომები: საგანმგეოს უფროსი, მეჯამეთუხუცესი, სარემოს ნაცვალი).

11. ორთა ვაზირთა ჯგუფი

ორთა ვაზირთა ჯგუფი: მეჭურჭლეთუხუცესი, მსახურთუხუცესი.

○ მეჭურჭლეთუხუცესი

ჩაბარებული ჰქონდა სახელმწიფო ხაზინა.
საჭურჭლეში მსახურობდნენ საჭურჭლის ნაცვალი (მისი მოადგილე), მუშრიბი (მას ყველაფერი უნდა ცოდნოდა სასახლის ქონების შესახებ), საჭურჭლის მუქიფი (მღვენთა გამგე), მეჭურჭლენი.
მეჭურჭლეთუხუცესს, როგორც ფინანსთა მინისტრს, ექვემდებარებოდნენ ძველი ქალაქები, ვაჭარნი, ქალაქის ამირანი, "მეჭურჭლენი ქალაქისანი", სავაჭრო გადასახადები და ბაჟი.

○ მსახურთუხუცესი

მას ექვემდებარებოდნენ მესაწოლეთუხუცესი, მოლარეთუხუცესი, ციცხვთუხუცესი, მეხილეთუხუცესი, მოლარეთუხუცესი, მეხილეთუხუცესი, მეფის პირადი მეურნეობა, ცხვარი და საქონელი. მას ებარა სალარო, იქ ინახებოდა საგანძური, არაყოველდღიურად სახმარი საჭურჭლე.
ჰქონდა ბეჭედი, რომელიც თანამდებობის ნიშანიც იყო. ამ ბეჭედს იგი სვამდა საბუთზე.

სავაზიროს სათათბირო ხმის უფლებით ესწრებოდნენ ასევე:
• ამილახორი _ ამირსპასალარის მოადგილე;
• საწოლის მწიგნობარი _ მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელის მოადგილე, სხდომის მდივანი;
• ამირეჯიბი _ მანდატურთუხუცესის მოადგილე.

მწიგნობართუხუცეს-
ჭყონდიდელი მმართველობის ყველა დარგს უწევდა ზედამხედველობას და მეფისშემდგომ პ ირველი პირი იყო სახელმწიფოში; მას საეკლესიო საქმეებიც ეკითხებოდა.

○ მწიგნობართუხუცეს–ჭყონდიდელი

მწიგნობართუხუცესი საერო, ჭყონდიდის ეპისკოპოსი – სასულიერო. ეს თანამდებობები გააერთიანა დავით აღმაშენებელმა.
მწიგნობართუხუცეს–ჭყონდიდელი მწიგნობრების უფროსია. მის გარეშე არ წყდებოდა არცერთი საქმე, იგი მონაწილეობას იღებდა სამხედრო საქმეებშიც. იგი მოიხსენება როგორც მეფის მამა. იგი მმართველობის ყველა დარგზე ახორციელებდა ზედამხედველობას.